

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора філологічних наук, професора,
завідувача кафедри германської філології та перекладознавства
Хмельницького національного університету

Юлії Петрівни Бойко

про дисертацію Рубаної Євгенії Степанівни на тему: «Німецька фахова мова архітектури та будівництва: структурно-семантичний, генетичний та функційний аспекти», подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлюється тим, що будь-яка мова як соціальне явище перебуває разом із суспільством у постійному розвитку. Лексика — найбільш сприйнятлива, змінна й динамічна підсистема мови, яка безпосередньо реагує на те, що відбувається у суспільстві; в ній відображаються наші уявлення про різноманітні явища позамовної дійсності. На початку ХХІ століття дослідження специфіки формування й функціонування галузевих терміносистем набуває все більшої ваги, адже сьгодні термінології різних наук складають переважну частину лексики, в тому числі й у німецькій мові. Науково-технічна революція, що розгорнулася у ХХ–ХХІ століттях, інтенсифікувала процеси комп'ютеризації, диджиталізації, роботизації та розвитку штучного інтелекту, що призвело до їхньої інтеграції в практично всі сфери людської діяльності. Галузь архітектури та будівництва, яка історично характеризується високим рівнем інновацій, також зазнала значних трансформацій під впливом цих тенденцій. Технологічний прогрес, помножений на зростаючі вимоги до енергоефективності та екологічності, стимулював інженерів та архітекторів до розробки революційних підходів у проектуванні житлових та архітектурних комплексів. Це призвело до появи не лише креативних та екстраординарних, але й функціонально досконалих рішень. Німеччина, відома своїми інноваціями, є одним з лідерів цих прогресивних змін. Стрімке зростання будівельної галузі в цій країні стимулює пошук інноваційних архітектурних рішень. Значні інвестиції, що спрямовуються на масштабні будівельні проекти, часто стають каталізатором для впровадження новітніх технологій та креативних підходів. Термінологія архітектури та будівництва, що включає в

себе лексику суміжних галузей, стає об'єктом все більшого інтересу з боку лінгвістів. Однак, через складність та багатогранність цієї терміносистеми, комплексний науковий аналіз, який би враховував континуальні процеси її становлення, ієрархічну організацію та тенденції розвитку, досі не отримав належного розвитку.

Актуальність цього дисертаційного дослідження зумовлена нагальною потребою у комплексному аналізі німецької фахової мови архітектури та будівництва (далі - НФМАБ) як системного елемента німецької науково-технічної та літературної мови. Глибоке розуміння структурно-семантичних, морфологічних та синтаксичних особливостей текстів НФМАБ є надзвичайно важливим для ефективної комунікації в галузі, а також для розвитку німецької термінології в цілому. Вивчення композиційного складу та синтаксичних конструкцій фахових статей НФМАБ має безпосередній вплив на розвиток міжкультурної комунікації в будівельній галузі. Дослідження термінологічного інструментарію НФМАБ та специфіки наукової номінації царини архітектури і будівництва Євгенії Рубаной стане ефективним ресурсом у розвитку новаторської інженерно-технічної думки й пошуку високотехнологічних архітектурних рішень, а також допоможе розкрити потенціал словотвірних ресурсів для фахівців і нефахівців галузі на шляху становлення і обслуговування як кожного з етапів культуротехнічного циклу, так і всього архітектурного процесу. Тому подана до захисту дисертаційна робота Євгенії Рубаной є актуальною, а вибір теми – логічно вмотивованим.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Рецензована дисертація демонструє логічну та ефективну структуру, яка дозволяє виявити нові аспекти досліджуваної проблеми. Робота складається з чотирьох розділів, кожен з яких характеризується глибоким аналізом та відповідним обсягом. У Вступі авторка чітко визначає об'єкт, предмет, мету, методи; обґрунтовує актуальність, окреслює наукову новизну й детермінує практичну цінність дослідження, що підкреслює його значущість для наукової спільноти.

Джерельну базу лінгвістичної розвідки Євгенії Рубаной складають 7 лексикографічних джерел німецької мови серед яких тлумачні, орфографічні, етимологічні й моно- чи полілінгвальні лексикони. Важливим для обґрунтованості наукових положень роботи є розроблений дисертанткою двомовний словник із обсягом 6108 термінів і термінологічних сполучень та науково-технічні тексти архітектурного спрямування. Для встановлення і градації структурно-композиційних і синтаксичних параметрів текстових фрагментів галузі архітектури і будівництва було здійснено вибірку з 23 сучасних науково-популярних та навчально-методичних текстів. Загалом

проаналізовано 657 моделей речень фахових текстів НФМАБ. Фактичний матеріал лінгвістичних пошуків фіксує корпус із 40000 термінів і терміносполук, відібраних із НУТСАБ і проєкту НУСТТАБ за допомогою техніки наскрізного виписування, що безумовно підтверджує обґрунтованість висновків.

Поцінування заслуговує особистий внесок дисертантки, який полягає у проведенні комплексного дослідження особливостей німецької фахової мови архітектури та будівництва. У статтях «Німецько-український термінологічний словник архітектури і будівництва: принципи розробки і укладання» (75% наукового тексту), «Тезаурусне моделювання німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва» (70% наукового тексту), «Deutsche Fachsprache der Architektur und des Bauwesens: Struktur und Semantik» (50% наукового тексту) та «Computergestützte Erstellung von zweisprachigen Fachwörterbüchern» (80% наукового тексту), які написані у співавторстві, особисто здобувачці належить постановка наукової проблеми, аналіз попередніх досліджень з термінознавства та термінографії; вибір методологічного інструментарію для розробки термінологічного словника представленої сфери знань; оцінка, оптимізація 3 початкових етапів роботи над укладанням термінографічного джерела та представлення результатів кількісних підрахунків.

Робота пройшла належну апробацію, що відобразилося у виступах на конференціях різного рівня та 20 публікаціях: 5 праць опубліковано одноосібно, 2 – у співавторстві у фахових виданнях України категорії «Б», 1 стаття – у співавторстві у виданні, включеному до наукометричної бази Scopus, 1 стаття – у колективній закордонній монографії, 8 тез доповідей – у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Результати проведеної роботи відобразилися також у друці 1 фахового термінологічного словника та 1 навчально-методичного посібника із спецкурсу «Ділове писемне мовлення».

У першому розділі дослідження – «Теоретичні засади функціонування німецької фахової мови архітектури та будівництва» - досить вдало описується фахова мова і фахова лексика в понятійно-категоріальному апараті термінознавчих студій, подається структурація термінознавчих категорій на базі фахової мови архітектури та будівництва; автор також звернулася до історії виникнення, становлення та континуального розвитку НФМАБ.

Встановивши теоретичне підґрунтя для диференціації понять фахова мова, терміносистема і термін на матеріалі НФМАБ, у другому розділі дослідження – «Теоретико-методологічний базис лінгвістичного аналізу німецької фахової мови архітектури і будівництва: методика, методи і

технології техніки» - з'ясовуються і стандартизуються методи, методики, технології і техніки дослідження, якими автор дисертації послуговується при описі та дослідженні німецької фахової лексики для реалізації поставлених цілей.

У третьому розділі «Структурно-семантичний потенціал німецької фахової мови архітектури і будівництва» схарактеризовано різновекторність лексичного наповнення німецькомовної терміносистеми архітектури і будівництва в синхронії. Автор рецензованої праці безпідставно стверджує, що тезаурусне моделювання відтворює організаційну мережу галузі профільного знання, враховує параметри термінологічних гнізд і логіко-семантичних відношень між цими термінологічними одиницями. Проектування тезаурусної моделі дає чітке уявлення про наукову фахово-орієнтовану картину світу і поетапно структурує знання відповідної предметної галузі. Крім того, така модель створює розуміння семантичного простору фахової мови і, як наслідок, функціонування на його базі системних відношень (с. 107). Інвентар вибірки з укладених перекладних термінологічних словників охоплює 40000 термінів і терміносполук НФМАБ. Створена статична концепція логіко-понятійних відношень на матеріалі термінів НФМАБ може виявлятися лише у форматі тезаурусу (с. 123). Розроблені дисертанткою шаблони оптимізують укладання інших типів навчальних тезаурусів, що є своєрідним ноу-хау для розвитку і становлення лінгводидактичних фахових інструментів для оволодіння як професійними компетенціями, так і іншомовними комунікативними компетентностями з боку майбутніх професіоналів архітектури і будівництва. Значущість такого мережевого представлення термінологічних даних виявляється, насамперед, у прикладних дослідженнях й можливості зрозуміти глибинний сенс логіко-семантичних відношень у НФМАБ, а також ця модель системи є обов'язковою фазою для наступної актуалізації даних аналізованої термінології.

Та, незважаючи на специфіку процесів становлення термінів у галузевій термінології на відміну від мови повсякденного вжитку, авторкою дисертації справедливо підкреслюється, «апріорна неможливість існування терміна в ізоляції» (с. 124). З опорою на додаткове навантаження екстралінгвальних факторів, виникнення яких зумовлене інтенсифікацією науково-технічного прогресу, проблематика термінологічних лексико-семантичних відношень стає сьогодні все актуальнішою у термінознавчій та термінографічній практиці. У цьому аспекті дисертантка торкається проблем: полісемічність термінів НФМАБ; синонімічні відношення всередині терміносистеми

НФМАБ; омонімія у структурі терміносистеми НФМАБ; автохтонність, інтернаціональність і запозиченість термінологічних елементів НФМАБ тощо.

У четвертому розділі «Екстраполяція структурно-синтаксичних характеристик на функційний аспект фахових текстів НФМАБ» йдеться про функційний аспект термінів НФМАБ, адже фахова мова НФМАБ розглядається тут як мова, що слугує засобом реалізації конкретних комунікативних цілей. Досить вдалим вважаємо підхід у п. 4.2. «Побудова і структурна організація текстів архітектури і будівництва». Важливо, що дисертантка зацентрувала увагу на тому, що фахові тексти НФМАБ є більш комплексними ніж інші тексти, що зумовлено вимогою до підпорядкованості певним профільним критеріям, які співвідносяться з відповідним фахом. Прикладами таких критеріїв є, наприклад, чіткий і послідовний план побудови фахового тексту НФМАБ чи превалювання конкретних синтаксичних і семантичних структур (с. 184). Адже стиль будь-якого типу фахового тексту визначає відповідний фаховий вокабулярій. Перевагою фахових понять є точність, стислість і влучність вербалізації явищ дійсності. Водночас, архітектори не лише вживають у своїх висловлюваннях фахову термінологію, а й послуговуються певними синтаксичними конструкціями у які «вмонтовані» ці терміни та терміносполуки. Такий підхід до дослідження НФМАБ як рамочних конструкцій, що мають свою специфіку із певним лексичним наповненням дав змогу дисертантці якнайкраще дослідити синтаксичний потенціал фахових текстів НФМАБ в архітектурному дискурсі. В основі такого вивчення НФМАБ лежить індуктивний метод наукових студій, який пояснює дистрибуцію таких синтаксичних засобів у всіх класичних типах текстів фахової мови архітектури і будівництва (с. 192). Для проведення лінгвістичного моделювання функційного потенціалу термінів НФМАБ науковиця використала 23 фахові тексти, які покривають 7 найвпливовіших гілок знань в архітектурі і будівництві. Деякі з них були розроблені на базі Інституту архітектури Технічного університету Берліна.

Основний підсумок представлених досліджень Євгенією Рубан полягає в тому, що знання про специфіку синтаксичних явищ в контексті фахової мови і частоту їхнього прояву уможливають реконструкцію характеристик, які дозволяють порівняти представлену фахову мову з іншими мовами для особливих цілей (с. 207). Аналіз складнопідрядних речень та атрибутивних конструкцій у німецьких фахових текстах з архітектури та будівництва, проведений у рамках цього дослідження, має важливе педагогічне значення. Отримані результати можуть бути використані для поліпшення практичних занять з німецької мови за професійним спрямуванням та для розробки ефективних дидактичних матеріалів.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи. Як і будь-яка наукова робота, дисертація Євгенії Рубаної є підставою для дискусій, пропозицій, обміном думок. Не применшуючи, жодним чином, дослідницького здобутку дисертації, зробимо кілька зауважень до роботи:

Так, автор роботи достатньо уваги приділила у своєму дослідженні явищу полісемічності термінів НФМАБ, адже нагальним питанням цієї лінгвістичної розвідки є «розмежування полісемічних пластів лексики, застосовуючи принципи трансдисциплінарних досліджень» (с.124). Як зазначає дисертантка, значна кількість термінів, відібраних на основі комплексного аналізу терміносистеми і терміносфери НФМАБ, диктує зміну вектору лінгвістичних шукань й потребу корективів мовних картин світу, які вміщували б такий обсяг термінів, число яких часто превалює над чисельністю складу одиниць загальноновживаних пластів лексики, які можна знайти у словнику кожної загальнонаціональної мови (с. 124) . Водночас, на наш погляд, дослідження явища метафоричного перенесення в термінології НФМБА потребує відповіді на такі питання як от: 1) які когнітивні механізми лежать в основі метафоричного перенесення в НФМАБ? 2)Які культурні та історичні фактори впливають на вибір метафоричних образів у НФМАБ? 3) Які проблеми можуть виникати при використанні метафоричних термінів у фаховій комунікації; 4) як можна мінімізувати непорозуміння, пов'язані з метафоричним перенесенням і 5) які рекомендації можна надати для укладання термінологічних словників НФМАБ з урахуванням метафоричного перенесення у межах термінолексики НФМАБ ?

2. Омонімія у структурі терміносистеми НФМАБ. Дослідження омонімії в терміносистемі німецької фахової мови архітектури та будівництва (НФМАБ) охоплює широкий спектр питань, які досить вдало висвітлила дисертантка: ідентифікація статусу омонімів; джерела омонімії; продуктивність омонімічних процесів; виокремлення омонімічних груп за певними критеріями: семантичним, словотвірним, синтаксичними складниками, лексичними даними та тематичними складниками тощо, проте хотілося б детальніше почути відповіді на такі питання: 1) який вплив омонімії спричиняють на розуміння, інтерпретацію та переклад фахових текстів НФМАБ? Як можна мінімізувати негативний вплив омонімії на розуміння фахових текстів? Чи існує тенденція до збільшення або зменшення кількості омонімів у НФМАБ у часовому континуумі?

3. Специфіка фахової мови полягає в особливостях вибору, способі і частотності вживання відповідних мовних засобів у контрасті до мови повсякденного вжитку (с. 178). Синтаксична структура речення, справді, є ключовим інструментом для декодування та аналізу всіх типів текстів

архітектурного дискурсу, оскільки вона відображає логічні зв'язки між елементами тексту та сприяє розумінню його змісту, звісно із цим важко не погодитися. Поцінування заслуговує те, що дисертантка, проаналізувавши термінологічну складову НФМАБ, звернулася і до функційного аспекту текстів із архітектури та будівництва та проаналізувала типи речень, які маніфестують особливості архітектурного дискурсу. Було помічено, що фаховість тексту визначається не лише рівнем словотвору, а й характеризується на інших щаблях – речення та тексту. На рівні тексту було взято до уваги довжину речення у співвідношенні з числом слів та встановлено частотність вживання у текстах НФМАБ складнопідрядних речень різного типу, де було встановлено, що найчастіше серед підрядних речень на матеріалі фахових текстів НФМАБ вживаються підрядні означальні речення, друга позиція зберігається за інфінітивними реченнями з часткою *zu*, третю позицію займають підрядні речення умови, далі слідують підрядні речення мети і додаткові підрядні речення із сполучником *dass*. У цьому контексті варто запитати: чи існують певні прагматичні чинники для такого розподілу підрядних означальних речень в різних типах текстів НФМАБ?

У дисертації також йдеться про валідність домінування ОЗНАЧЕНЬ відповідних типів у фахових текстах НФМАБ, що відображається у кількісному еквіваленті (с. 209). У цьому контексті запитання: Як саме ці дані можуть бути використані для поліпшення перекладу фахових текстів НФМАБ?

Доказовість представлених у роботі положень – одна із важливих прикмет значущості дисертації. У науковій роботі Євгенії Рубаної представлено науково обґрунтовані положення, які опираються на всеохопному й багатоплановому аналізі як теоретичного матеріалу, так і прикладних досліджень.

Наукова новизна представленої кваліфікаційної роботи продиктована тим, що в ній вперше:

- об'єктивовано статус, структуру і системну організацію термінології НФМАБ, теоретично експліковано і практично унаочнено засади становлення термінологічної системи архітектури і будівництва у контексті німецької мови, визначено тенденції генезису, способи асиміляції та її функційний потенціал;

- окреслено 12 лексико-семантичних класів термінологічних одиниць НФМАБ і стратифіковано семантичні маркери з урахуванням 24 типів логікосемантичних відношень між ними, виокремлено абстрактні і партитивні мікросистеми обраної фахової мови;

– здійснено ранжування способів розширення термінологічного інструментарію НФМАБ за допомогою асиміляції науково-технічної термінологіки із близькоспоріднених і неспоріднених груп мов (германських, романських мов, класичної грецької мови, семітських і слов'янських мов) та визначено індекс інтернаціоналізації термінологічного словника НФМАБ; – сконструйовано схему тезаурусного моделювання НФМАБ на основі комплексу лінгвістичних корпусів і описано її у форматі гніздової структурації із вершиною «Архітектура та будівництво», детерміновано перспективу досліджень термінологічних гнізд;

– встановлено типологію структурно-композиційних та синтаксичних показників продуктивності фахових текстів НФМАБ.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Тема кваліфікаційної праці Євгенії Степанівни Рубаної актуальна. Висновки та основні положення дисертації мають наукову новизну, високу теоретичну та практичну цінність. Під час аналізу дисертації порушень академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Стверджую, що наукова робота Євгенії Степанівни Рубаної є оригінальним та самостійним дослідженням. У ній представлено науково обґрунтовані положення, вона містить новизну висновків і практичну цінність. Науковий рівень дисертаційного дослідження високий, заявлена тема розкрита повністю. Вважаю, що рецензована дисертація є безсумнівним науковим внеском в у розвиток науки про терміни, лексикографії, лексикології, граматики та германістики в цілому; вона розширює, узагальнює й поглиблює знання про структурно-семантичні, генетичні і функційні аспекти сучасної німецької фахової мови архітектури та будівництва.

Отримані результати можуть бути використані для оптимізації навчальних програм та створення ефективних інструментів для професійної комунікації. Крім того, проведене дослідження Євгенією Рубаною термінологічного апарату НФМАБ та специфіки наукової номінації в архітектурі та будівництві стане важливим внеском у розвиток інноваційних інженерно-технічних рішень та пошук високотехнологічних архітектурних підходів. Результати дослідження також сприятимуть розкриттю потенціалу словотвірних ресурсів для фахівців та нефахівців, забезпечуючи ефективну комунікацію на всіх етапах архітектурного процесу.

Дисертацію виконано на високому теоретичному й методологічному рівні, тому вона відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України №44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора

філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №341 від 21.03.2022, №502 від 19.05.2023, № 507 від 03.05.2024), а її авторка, Рубана Євгенія Степанівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 035 – Філологія.

Офіційний опонент

Доктор філологічних наук, професор,

Завідувач кафедри германської філології та перекладознавства

Хмельницького національного університету

Юлія БОЙКО

Гідний Бойко Ю.П. засвідчує
Учений секретар

О.Томашук